

הכנסת
מרכז מחקר ומידע

מסמך רקע לדיון בנושא :

הצעת חוק לימוד חובה (תיקון)-
מניעת הנשרת תלמידים וחובת דיווח
על נשירה)

של חה"כ זבולון אורלב

מוגש לוועדת החינוך והתרבות

הוכן ע"י : שירה בן ששון- פורסטנברג,
עוזרת מחקר ומידע
אישור בממ"מ : שמוליק חדד- חזקיה

י"ב בתמוז, תשס"א
3 ביולי, 2001

תמצית :

הצעת החוק של חה"כ זבולון אורלב מבקשת להכניס תיקון בחוק לימוד חובה במטרה לצמצם את מימדי הנשירה ולמנוע את תופעת ההנשרה. המונח נשירה מתייחס למגוון מצבים ויש להבחין בין נשירה גלויה לבין רמות שונות של נשירה סמויה. מתוך מחקר שנערך על ידי מכון ברוקדייל עולה כי עבור 30% מן הנושרים, הגורם שיזם את הנשירה היה "מישהו מצוות בית הספר", וכי 38% הביעו את רצונם לשוב לביה"ס. הסיבה להנשרה קשורה, פעמים רבות, לשאיפה של ביה"ס לשמור על ממוצע ציוני בגרות גבוה. בין האוכלוסיות הבולטות בקבוצת הנושרים: בני נוער שנוטים להעדר מביה"ס; בני נוער ממעמד סוציו-אקונומי נמוך ומישובי פריפריה; עולים חדשים; היקפי הנשירה גבוהים במיוחד באוכלוסייה הערבית; הנשירה נפוצה יותר בקרב בנים; בעלי דימוי עצמי נמוך; ישנו קשר בין המצב המשפחתי לסיכויי נשירה של תלמיד. הסיבות העיקריות לנשירה קשורות בבעיות משמעת; קשיים בלימודים; בעיות חברתיות וצורך לצאת לעבודה. דו"ח מבקר המדינה מצביע על כפילות בגופים המטפלים בתופעה; פערים תקציביים בין המגזר הערבי ליהודי; פערים בין רשויות מקומיות; ליקויים בהשמת הנושרים במסגרות אלטרנטיביות; ליקויים בסדרי העברת המידע בין הגופים השונים.

1. רקע

נושא הנשירה נמצא בטיפול של ועדת החינוך והתרבות בכנסת מזה מספר שנים. באוקטובר 1993, הוקמה ועדת חקירה פרלמנטרית לחקירת נושא נשירת תלמידים, בראשות יו"ר ועדת החינוך והתרבות דאז, חה"כ אברהם בורג. מסקנות הוועדה לא הוגשו בשל מינויו של חה"כ בורג ליו"ר הסוכנות היהודית. כעת, מציע חה"כ זבולון אורלב להכניס תיקון בחוק לימוד חובה במטרה לצמצם את מימדי הנשירה ולמנוע את תופעת ההנשרה ממסגרות חינוכיות.

2. הגדרות :

המונח נשירה מתייחס למגוון מצבים :

-
1. התלמיד שייך למסגרת לימודים נורמטיבית, 2. התלמיד נעדר באופן תכוף אך אינו חווה תהליך למידה משמעותי.
3. התלמיד עוזב את ביה"ס ועובר למסגרת אלטרנטיבית אשר לרוב אינה מאפשרת לימודים לתעודת בגרות.
4. נשירה מלאה.

ובתוכו יש להבדיל בין תת-מונחים :

2.1 נשירה גלויה :

קיימת אוכלוסייה של בני נוער, שבגיל מסוים (ובכל מקרה, לפני שפוקעת הזכות, ולפעמים החובה, של ההימצאות במסגרת) עוזבת את כל האלטרנטיבות החינוכיות-לימודיות הפורמליות, שמדינת ישראל מציעה לבני נוער.

עזיבת מערכת החינוך נעשית לעיתים בשל סיבות הקשורות בילד ובמשפחתו (לדוגמא- מתוך צורך לצאת לעולם העבודה ולעזור בפרנסת המשפחה), ולעיתים מדובר בעזיבה מחוסר ברירה, בעקבות אילוצים הקשורים במערכת ולא בתלמיד.

2.2 נשירה סמויה:

מונח זה מתייחס לתלמידים שאמנם רשומים בבתי הספר, אך אינם עוסקים בלמידה משמעותית. בתוך קבוצה זו ניתן להבחין בסוגים שונים של התנתקות:

- תלמידים שאינם מגיעים לבית הספר באופן סדיר (למרות שהם עדיין רשומים בו כתלמידים).
 - תלמידים שמגיעים לביה"ס אך לא מתפקדים כלומדים ולא מפיקים תועלת מהביקור בביה"ס.
- את סימני הניתוק ניתן לזהות במגוון התנהגויות: ביקור לא סדיר בביה"ס; התנהגות חריגה בכיתה; תחושות ניכור כלפי ביה"ס; הישגים לימודיים נמוכים מאד. מתן תשומת לב וטיפול בגורמים הקשורים בנשירה, כבר בגילאים צעירים ובשלב מוקדמים, עשוי לסייע בצמצום היקף התופעה ובמניעתה.

2.3 נשירה/הנשרה:

למונח נשירה יש קונוטציה המטילה את כל האחריות של אקט העזיבה על הנער/ה. בחלק מן המקרים הנשירה היא בעצם הנשרה. במקרה כזה מדובר בבני נוער שכלל לא רצו לעזוב את ביה"ס, אך אולצו לעשות זאת. מתוך מחקר שנערך על ידי ג'וינט- מכון ברוקדייל, עולה כי עבור כ- 30% מן הנושרים הגורם שזים את הנשירה היה "מישהו מצוות בית הספר". יתר על כן, 38% מן הנושרים הביעו את רצונם לחזור לבית הספר. מונשר הוא תלמיד שביה"ס החליט להפסיק את לימודיו. מבחינת הרישום הסטטיסטי, תלמיד כזה נחשב לנושר. בדרך כלל, הסיבה להנשרה קשורה בשאיפה של המוסד החינוכי לשמור על ממוצע ציונים מרשים של בוגריו וזכאות לתעודת בגרות. ההנשרה מתבצעת לרוב בשלב בו התלמיד מסיים חוק חינוך חובה, לרוב ביה"ס הוא הגורם המנשיר את התלמיד לאחר גיל 16. תהליך ההנשרה מחייב אישור של מפקח בית הספר ומציאת מוסד חלופי לתלמיד על ידי הרשות המקומית. כמו כן, זכותם של ההורים לערער על ההחלטה בפני מנהל המחוז.

3. מאפייני קבוצת הנושרים:

- 3.1 בני נוער שמרבים להעדר ולהפגין בעיות נוכחות שונות (סימן לנשירה סמויה) נוטים בסופו של דבר לנשור באופן גלוי.
- 3.2 ילדים ובני נוער ממעמד סוציו-אקונומי נמוך.
- 3.3 ילדים ובני נוער מישובי ה
- 3.4 פריפריה.

- 3.5 עולים חדשים מאתיופיה.
- 3.6 עולים חדשים מחבר העמים, במיוחד יוצאי קווקז.
- 3.7 הערכה המתבססת על נתוני משרד החינוך ועל נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובעת שבין 6% ל- 7% מבני הנוער היהודים אינם לומדים, לעומת 18%-26% מבני הנוער הערביים אינם לומדים¹.
- 3.8 אחוז גבוה מהנושרים הם בנים. אחוז הנושרים מקרב הבנים עומד על כ- 8% לעומת כ- 4% מקרב בנות.
- 3.9 תפיסת מסוגלות אישית- בני נוער בעלי דימוי עצמי נמוך נוטים לנשור מביה"ס.
- 3.10 מצב משפחתי- ילדים ממשפחות חד-הוריות; משפחות מרובות ילדים; משפחות בהן אחד ההורים סובל ממוגבלות כלשהי בתפקוד; משפחות בהן ההורים בעלי השכלה נמוכה.

4. הסיבות העיקריות לנשירה²:

- 38% עזבו את בית הספר בגלל בעיות משמעת.
- 45% עזבו את בית הספר בגלל קשיים בלימודים.
- 15% עזבו את בית הספר בגלל בעיות חברתיות.
- 10% עזבו את בית הספר בגלל הצורך לצאת לעבודה.

5. הערות מבקר המדינה³:

- מבדיקת המבקר עולה כי :
- 5.1 קיימת כפילות בטיפול באוכלוסיית הנושרים לסוגיה, בשל ריבוי ופיצול גופים המטפלים בנוער במצוקה במשרד החינוך ובמשרד העבודה והרווחה.
- 5.2 נמצאו פערים תקציביים בין המגזר היהודי לערבי, בכל הנוגע להקצאת תקני קציני ביקור סדיר ומתן שירותי חינוך ורווחה.
- 5.3 קיימים פערים בין רשויות מקומיות: בתקצוב; בקיומן של יחידות לטיפול בנוער במצוקה; באיסוף מידע ובאיתור נוער במצוקה.
- 5.4 נמצאו ליקויים בהשמת בני נוער שנשרו ממערכת החינוך.
- 5.5 נמצאו ליקויים בסדרי העברת מידע, תיאום ושיתוף פעולה בין יחידות המטפלות בבני הנוער.

¹ מתוך מחקר מכון ברוקדייל, ע"מ 95.

² על פי חיים להב, נוער בשולי החברה, התופעה ודרכי ההתמודדות.

³ מתוך דו"ח מבקר המדינה 51ב' "הטיפול בבני נוער שבסכנת נשירה והתנתקות".

מקורות:

1. להב, חיים. נוער בשולי החברה, התופעה ודרכי ההתמודדות. משרד החינוך, היחידה לקידום נוער-1999.
2. התמדה בלימודים ונשירה של תלמידי בתי הספר העל-יסודיים. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
3. כהן- נבות, מרים. אלנבוגן- פרנקוביץ, שרית. ריינפלד, תמר. הנשירה הגלויה והסמויה בקרב בני נוער. דו"ח מחקר- טיוטה להערות. הכנסת מרכז מחקר ומידע, ג'וינט- מכון ברוקדייל. מרס 2001.
4. דו"ח מבקר המדינה 51ב' "הטיפול בבני נוער שבסכנת נשירה והתנתקות".